

Koronavirüs, Dünyada ve Türkiye'de Medya Özgürlüğü

Çin'in Wuhan kentinde 12 Aralık 2019'da tespit edilen ve yeni bir koronavirüs (coronavirus) türü olan SARS-CoV-2'nin neden olduğu Covid-19 hastalığı 11 Mart'ta Dünya Sağlık Örgütü'nce (DSÖ) pandemi olarak ilan edildi. Aynı gün Türkiye'de Covid-19'a bağlı pozitif vakanın görüldüğü ilk tarihi. 17 Mart'ta Sağlık Bakanı Fahrettin Koca Covid-19'a bağlı ilk ölümün gerçekleştiğini duyurdu. Bilim Kurulu toplantılarının ardından yapılan canlı yayınlar haricinde, sürece dair bilgi paylaşımı Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Twitter hesabından paylaştığı tweetler üzerinden gerçekleşti.

Türkiye'nin salgınla ilgili bilgi paylaşım mekanizmasının yetersiz olduğu başta Türk Tabipleri Birliği (TTB) olmak üzere birçok hak savunucusu örgüt tarafından dile getirildi. İlk vakanın açıklandığı günden itibaren bilgi paylaşımının yetersiz olduğu, paylaşılan bilgilerinin şeffaf bir şekilde yaygınlaştırılmadığı ve salgına karşı alınacak önlemlerde geç kalındığı iddiaları gündeme getirildi.

Bu süreçte, bağımsız ve nesnel haberciliğin rolüne vurgu yapan ulusal ve uluslararası ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü savunucuları, hükümetlerin “toplum sağlığı” adına gerekli gördüğü ve uygulama geliştirdiği dijital gözetim araçlarının, salgına yönelik acil önlemlerin ötesinde, çevrimiçi ya da çevrimdışı haber ve bilgi akışını sansürlmeye, basın özgürlüğünü kısıtlamaya veya özel yaşamı ihlal etmeye zemin oluşturabileceğine dikkat çekti.

İfade Özgürlüğü

Wuhan'da ortaya çıkan yeni tip koronavirüsü duyuran Doktor Li Venliang, halkı alarma geçirmeye çalışırken Çin polisi tarafından “yanlış yorumlar yapmaması” konusunda uyarılmış; söylenti yaydığı için gözaltına alınmış; toplumsal düzeni bozduğuna dair ifade vermeye zorlanmış ve hakkında kınama kararı verilmişti. Venliang'ın Covid-19 hastalığından ölümünün ardından, Çin Hükümeti virüse karşı izlenen politikada hatalar yapıldığını kabul etmişti. Venliang'ın ölümünün ardından, bu durum ifade özgürlüğünün olduğu bir toplumda yaşansaydı, medyanın hızlı bir şekilde uyarılabileceği, yetkililerin harekete geçirilebileceği ve bu sayede virüsün kontrol altına alınabileceği sonuç olarak küresel boyuta varan bu salgının önüne geçilebileceği tartışıldı (1) (2) Bu tartışmalar hükümetlerin bilgiye erişim kısıtlamalarıyla birlikte dezenformasyonun önüne geçmek için uyguladıkları “tedbirler” kapsamında sivillere yönelik denetim mekanizmalarını yürürlüğe koyabileceklerine de yer veriyordu. Bu nedenle kişisel verilerin korunmasına güvence altına alınmasına yönelik çağrılar da sürekli olarak dolaşıma giriyordu.

Bunlara ek olarak, acil durum krizlerinde hükümetlerin basın özgürlüğünü ve habercilik faaliyetlerini kısıtlamadığından emin olunması gerektiği ve gerekirse bilgiye erişimin alternatif yollarla sağlanması yerel (TGS, TCG) ve uluslararası gazetecilik örgütleri (RSF), medya özgürlüğü savunucuları (IPI) tarafından özellikle vurgulandı. BM, AGİT ve IACHR, hükümetleri bilgiye erişimi sağlamaya ve korumaya çağıran ortak bir açıklama [yayınladı](#).

BİA Medya Gözlem Raporunun hazırlandığı döneme denk gelen süreçte, dünya çapında, hükümetler salgını kontrol altına almak için dijital gözetim araçlarını ve ulusal güvenlik teknolojilerini sivillere çevirmeye başlamıştı. Çin Hükümeti virüsün kontrol altına alınması sürecini gözetleme politikalarıyla yönetti. İnsanların akıllı telefonlarını takip etti ve yüz tanıma kameraları kullandı. Dahası Çin'de drone'lar halka

“maskeleriniz takın” çağrısı yapıyordu. Güney Kore’de devlet kurumları, koronavirüs hastalarının hareketlerini takip etmek için gözetleme kameraları, akıllı telefon konum verileri ve kredi kartı satın alma kayıtlarından yararlanıyordu. İtalya Lombardiya’da yetkililer vatandaşların cep telefonları tarafından iletilen konum verilerini analiz ediyordu. İsrail’de, ülkenin iç güvenliğinden sorumlu kurum, virüse maruz kalmış olabilecek vatandaşları tespit etmek için, terörle mücadele operasyonları için tasarlanan cep telefonu konum verisi önbelleğini kullanmaya başlamaya hazırlanıyordu.

Salgının ekonomik ve sosyal etkilerinin yanı sıra politik etkileri de Türkiye’de bir hayli hissedildi. Medyanın sağlık krizine dair bilgilere adil ve eşit bir şekilde erişim sağlanamaması ve sağlık krizini haberleştiren gazetecilerin gözetimine alınmasının yanı sıra İçişleri Bakanlığı “asılsız ve provokatif koronavirüs paylaşımı yaptıkları” şüphesiyle 229 kişi hakkında gözaltı işlemi [yaptı](#).

Covid-19 ve Dünyada Medya Özgürlüğü

Hükümetlerin salgın sürecindeki tutumlarının habercilik faaliyetlerine de etkide bulunduğu hatta acil durum önlemlerinin doğru ve güvenilir bilgi edinme hakkını ihlal eden olumsuz koşulları daha çok açığa çıkardığı ve arttırdığı en çok değinilen noktalar arasındaydı.

RSF koronavirüs salgınının gazetecilik üzerindeki etkilerini takip etmek ve değerlendirmek, ve bilgiye erişim hakkının nasıl savunulacağı konusunda önerilerde bulunmak için [Tracker-19](#) uygulamasını [başlattı](#).

Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ), koronavirüs salgını sürerken çalışan gazeteciler için fiziksel ve psikolojik sağlığı korumayı hedefleyen koruma tedbirlerinin bulunduğu bir rehber [hazırladı](#) ve rehberi [güncellemeye](#) devam etti.

Bu süreçte, covid-19 salgınıyla ilgili “yanlış” bilgi yayan gazetecilerin Macaristan ve Rusya’da beş yıla kadar hapis cezası; Bulgaristan’da üç yıla kadar hapis cezasıyla ve 5000 euro tazminat cezası alabileceği konuşulurken; RSF 2019 basın endeksinde, 180 ülke arasında sonuncu olan Türkmenistan koronavirüs sözcüğünü [yasakladı](#).

Türkiye’de Ocak-Şubat-Mart 2020 BİA Medya Gözlem Rapor döneminin son ayına denk gelen koronavirüs salgınına dair habercilik faaliyetlerinin kısıtlanmasında da kendisini gösterdi.

Medya Gözlem Raporu ve Koronavirüs

2020 Ocak-Şubat-Mart BİA Medya Gözlem Raporu döneminin son ayına denk gelen sürecin Türkiye’de şeffaflıkla yönetilmediği bu nedenle bilgi kirliliği ve yanlış bilgilendirmelere sebep olduğu, ifade özgürlüğü, habercilik faaliyetlerine yönelik baskının arttığı olduğu ulusal ve uluslararası sendikalar, hak örgütleri, hak savunucuları tarafından ifade edildi. Kamunun kritik bilgiler açısından güvenilir ve doğru bir şekilde bilgilendirilmesinde ve hükümet faaliyetlerinin izlenmesinde önemli bir işlevi olan gazetecilik faaliyetleri, kamu düzenini koruma ve ulusal güvenlik gerekçeleriyle kısıtlanmaya çalışıldı. Bunun bir sonucu olarak Koronavirüs kapsamında habercilik yapan 12 gazeteci gözetimine alındı; aralarında vakaların bilgilerinin halktan saklandığını dile getiren yerel gazete çalışanları da vardı. 3 gazeteci “telefonla aranarak ifade çağrıldı”. Bartın’da çıkan Halk gazetesi ve Pusula gazetesi’nin sahibi Mustafa Ahmet Oktay ile yazı

işleri müdürü Eren Sarıkaya ve Antalya merkezli haberimizvar.net haber sitesi yayın yönetmeni İdris Özyol ve genel yayın koordinatörü Ebru Küçükaydın ve Kocaeli merkezli yerel ses gazetesi çalışanları İsmet Çiğit, Ahmet Seminer ve Güngör Aslan, koronavirüs haberleri nedeniyle gözaltına alınıp, ifadelerinin ardından serbest bırakıldılar. Nurcan Baysal hakkında Ahval haber portalında kimisi Koronavirüs ile ilgili yayınlanan yazıları nedeniyle soruşturma başlatıldı.

Gazetecilerin habercilik faaliyetleri kapsamında iddia edilen çeşitli suçlardan yargılandığı davalar koronavirüs salgını nedeniyle alınan önlemler kapsamında ileri bir tarihe ertelendi.

Hapis Gazeteciler ve Küresel Salgın

Covid-19 salgını hapis gazetecilerin serbest bırakılmaları çağrılarını yeniden alevlendirdi. Hapishanelerin mevcut kapasitelerinin çok üstünde tutuklu ve hükümlü barındıran Türkiye’de küresel boyuttaki Covid-19 salgını sonrasında hak savunucuları hapishanelerin mevcut koşullarının araştırılması, gerekli önlemlerin alınması ve bu önlemlerin hak ihlaline yol açmayacak şekilde uygulanması gibi konularda basın açıklamaları yayınlarak yetkilileri tedbir almaya [çağırıldı](#).

Aralarında Article19, ECPMF, P24, IFEX, Freedom House ve RSF’nin bulunduğu ulusal ve uluslararası 27 hak örgütü koronavirüs salgını nedeniyle cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin serbest kalmasını sağlayacak infaz düzenlemesine ilişkin ortak açıklama yayınlarak,Türkiye’yi mahpus gazetecileri, insan hakları savunucularını ve diğer tüm düşünce suçlularını serbest bırakmaya [çağırıldı](#).

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği’nin (CİSST) danışma hattına gelen şikayetlerle oluşturulan [rapor](#), Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın belirli aralıklarla yayınladığı [basın bültenleri](#) hapishanelerde salgılarına yönelik alınan önlemler konusunda tutarsızlıklar olduğuna işaret ediyordu.

Ulusal ve uluslararası hak örgütlerinden çağrılar

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC), Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS), DİSK Basın-İş, Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) ve Basın Konseyi gibi birçok gazetecilik kuruluşu, koronavirüsü salgınından sonra riskli çalışma koşullarında görüntülenen gazeteciler için devletin önlem alması gerektiğini vurguladı ve pandemi koşullarında halkın haber alma hakkının güvencesi olan medya çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliği haklarının korunması için hükümet ve devlet yetkililerine çağrı yaptı. Koronavirüs sürecinde yayın yapan yerel habercilerin gözaltına alınmasına ilişkin yerel ve uluslararası gazetecilik örgütlerinden çağrılar yayınlandı.

Yerel veya uluslararası planda yapılan ve Medya ve Hukuk Çalışmaları (MLSA) avukatlarının da dahil olduğu bu açıklamalarda, Ahmet Altan, Mümtazer Türköne, Aziz Oruç, Nedim Türfent, Oğuz Usluer, Uğur Yılmaz, Ziya Ataman gibi gazeteciler ile aktivist Patrick Kraicker için tahliye [talep edildi](#).

Ayrıca, gazeteci *Dayanışma Ağı*, *Haberin Var mı?* inisiyatifi gibi oluşumlar da, özellikle Koronavirüs sürecinde tutuklu gazetecilerin tahliye edilmesi için sosyal medya üzerinde yayınladığı video gibi içerikler yoluyla birçok kampanya gerçekleştirdi.

Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ), korona virüsü salgını sürerken çalışan gazeteciler için fiziksel ve psikolojik sağlığı korumayı hedefleyen koruma tedbirlerinin bulunduğu bir rehber [hazırladı](#). Rehber, gelişmeler ışığında [güncelleniyor](#).

